

W A A L R E

Schepenbank

Waalre en Valkenswaard vormen samen één schepenbank, waarin Waalre 4 en Valkenswaard 3 schepenen heeft (vO 1670, p. 62; 1649, p. 33).

Van schepenen (7) te Waalre is al sprake in 1100-1110 en in 1282 (zie hiervoor) Schepenbrieven zijn bekend vanaf 1343 (AAP charters Waalre 1). In 1369 is sprake van een maat van Waalre (BP 1175,196), in 1428 is sprake van een vorsterij van Waalre (CDC 2 f° 46).

In 1495 wordt Peter van Schoenecker officier van Echternach te Waalre genoemd (BP 1494/5,304v) en in 1501 heet Henrick Everarts schout van Wedart en Wadelre (BP 1500/01,298v).

Van een "reghthuys" te Waalre is sprake in 1722 (WW R 152,222).

Schepenbankszegels

1. Een rond zegel waar binnen de legenda: + S IUSTICIE.SCABINORUM.DE.WADERLE ET DE WEDERT, een heilige staat afgebeeld met in zijn linkerhand een bisschopsstaf en in zijn rechterhand een boek. Links van hem staat een schildje met vermoedelijk een pompeblad (of een omgekeerde mijter ?). Dit type komt voor aan oorkonden van 1343, 1351 (AAP), 1409 en 1413 (Q 672); het cachet van dit zegel werd in 1932 gekocht door de gemeentearchivaris van 's-Hertogenbosch.
2. Een rond zegel waar binnen de legenda: + SIGILLVM SCABINORVM DE WADELRE ET DE WEERL, een man in bisschopsgewaad staat afgebeeld, met mijter op het hoofd en kromstaf in de linkerhand; zijn rechterhand rust op een schild met het wapen VAN CUYK; als achtergrond dient een bloeiende struik. Dit type komt voor aan oorkonden van 1426 (AAP 4 & 5), 1436 (Q 683), 1524 (Q 681) en 1574 (Q 682).
3. Een rond zegel waar binnen de legenda: (+) SIGILLVM.SCA(BINORVM.IN).WAELRE. ET.WEER(D), een man in bisschopsgewaad staat afgebeeld, met mijter op het hoofd en kromstaf in de linkerhand; zijn rechterhand rust op een schild met het wapen VAN DER CLUSEN: I en IV drie eikels (2,1); II en III drie sterren (2,1); hartschild: een horen; als achtergrond dient een bloeiende struik. Dit type komt voor aan oorkonden van 1609-1805 (Smit; 1627 in Q 791). Het wapen in het hartschild behoort niet tot het eigenlijke wapen Van der Clusen.

Gemeentewapen

Naar aanleiding van de advertentie van de Hoge Raad van Adel schrijft de burgemeester van Waalre op 20 maart 1815 aan de gouverneur der provincie Brabant, dat hij graag het gebruikelijke dorpswapen met de H.Willebrordus zou continueren en sluit een afdruk van dat zegel in lak bij (HRvA).

De gemeente Waalre wordt op 16 juli 1817 bevestigd in het bezit van het volgende wapen: zijnde een gevierendeeld schild, het eerste en vierde van lazuur beladen met drie burgten, staande twee en een; het tweede en derde van lazuur beladen met drie sespuntige sterren, staande twee en een, en coeur een schild van goud, agter het schild de tak eens booms en vastgehouden door St.Willebrordus, alles van goud (PG 1689). De tekening op het diploma wijkt echter af van de omschrijving doordat in het hartschild een rode leeuw staat afgebeeld (Dipl. SAZOB).

Op 8 juli 1942 wordt de gemeente een nieuw wapen verleend: in goud een dwarsbalk van keel, beladen met drie merletten van zilver, van boven vergezeld van eenen posthoorn van keel, beslagen van zilver en van onderen van eene lelie van keel met afgesneden voet. Het schild gedekt met eene gouden kroon van drie bladeren en twee paarlen (NW 1943; Sierksma 1960).

Op 30 januari 1960 ondergaat het geheel een wijziging, zonder dat het wapen wordt veranderd. De kroon verdwijnt en het schild wordt met de rechterhand vastgehouden door de daarachter geplaatste figuur van de H.Willibrord, gekleed met albe en kazuivel, gedekt met een bisschopsmijter en houdende in de linkerhand de kromstaf, alles van goud (Doc.).

Tax 39 (1932)

DE GEMEENTE-WAPENS VAN WAALRE,
VALKENSWAARD EN AALST.

Oen 10^{den} October 704 schonk de Frank Engilbaldus zijn landbezit in het goed Watrilo, ook wel genaamd Waderlo, gelegen in Taxandrië aan de rivier Dutmala, aan den H. Willibrord, ¹⁾ die het vervolgens in 725 bij testament toewees aan de door hem gestichte abdij van Echternach. ²⁾ Het grondgebied blijkt later begrensd in het Noorden door het dorp Aalst, ³⁾ in het Zuiden door de dorpen Borkel en Schaft. ⁴⁾ Op dit uitgestrekte terrein, tusschen de rivieren Dommel en Tongelreep, hebben zich in den loop der eeuwen de dorpen Waalre en Valkenswaard ontwikkeld, waarvan de grondheerlijkheid geruimen tijd aan de abdij behoord heeft en die tot in de 18de eeuw aan haar tiendplichtig gebleven zijn. ⁵⁾ Vóór het jaar 1795 maakten zij slechts ééne gemeente en tot 1811 ééne dingbank uit, welke als hooge heerlijkheid was uitgegeven, terwijl zij vóór de 2de helft der 15de eeuw ook slechts ééne parochie vormden. Van al deze feiten spreken, gelijk uit het vervolg moge blijken, de oude zegels en de moderne wapens der gemeenten.

Het oudste mij bekende schepenzegel van Waalre en Valkenswaard hangt aan acten van de jaren 1343 tot 1413. ⁶⁾ Het stempel kwam kortelings bij een marktkoopman te 's Hertogenbosch te voorschijn en is thans het eigendom van den Bosschen gemeente-archivaris H. J. M. Ebeling. De beschrijving is als volgt: in een cirkel wordt de H. Willibrord afgebeeld met albe, kasuifel en pallium, blootshoofds, met in de rechterhand een

1. Mon. Ger. Hist. Script. t. XXIII p. 56.

2. Anal. Boll. t. XXV 1906 p. 163.

3. Rijksarch. in Nbr. Inv. v. h. oud-arch. v. Waalre en Valkenswaard nos. 16.

4. Zie voor de geschiedenis van Echternach: Dr. Camillus Wampach, Geschichte der Grundherrschaft Echternach im Frühalter. 1929.

5. Ibid. no. 19.

6. De abdij hield op te bestaan in 1797.

7. Aan acten van 1343 en 1351 in het archief der abdij Postel en van 1409 en 1413 in het oud-archief der gem. no. 672.

225

boek, in de linker den kromstaf. Heraldisch links bevindt zich eene onbekende figuur, van eenigszins driehoekigen

afb. 1.

vorm. Het zegel draagt als randschrift in unciaalletters: s. justicie scabinorum de Waderle et de Weert. (afb. 1). Er zijn dus in dit zegel verschillende zaken en omstandigheden, wier beteekenis onzeker is: de afwezigheid van den mijter, het boek en de onherkenbare figuur in den benedenhoek, hetgeen niet uitsluit, dat oude bewoners van Waalre daarvoor hunnen uitleg hebben. St. Willibrord zou voorgesteld zijn geheel, zooals hij vroeger op eene plek te Waalre, die men thans nog aanwijst, het evangelie heeft gepredikt. Er bevond zich vroeger in de parochiekerk een houten beeld, waarop hij ongeveer op dezelfde wijze (maar gemijterd) was afgebeeld, met naast zich een ton, waarvan hij het water in wijn veranderd zou hebben.

Men brengt de bovengenoemde onverklaarbare figuur daarmede in verband, als zou het een ton voorstellen, hoewel het ook een schild kan zijn, waarvan de wapenfiguur bij het gieten van den stempel niet tot haar recht gekomen is.

Het is niet onmogelijk, dat het schild in dat geval het wapen der abdij bevat heeft, aangezien blijkens eene akte van het jaar 1411 de abt van Echternach omstreeks het jaar 1300 nog schout en schepenen aanstelde¹⁾ en blijkens eene andere acte van 1326 in laatstgenoemd jaar een gedeelte der gemeene gronden aan de ingezetenen der bank verkocht.²⁾ Daarna is de lage heerlijkheid onder ons onbekende omstandigheden voor St. Willibrord ver-

1) Arch. du gouvern. du Grandduché de Luxembourg.
2) Inv. v. h. oud-arch. als boven no. 15.

loren gegaan en blijkt een lid der familie Van Hoerne door den prins-bisschop van Luik met de zoo hooge, middelbare als lage heerlijkheid Waalre, Weerde (en Aalst) beleend. Theodoricus van Hoerne, ridder, heer van Perwijs en een der machtigste mannen van Brabant verkoopt haar aan Henricus van Cuyk, die haar vervolgens op 1 April 1368 van den prins-bisschop verheft. In geval van terugkoop zal Henricus gehouden zijn haar in handen van den heer van Luik (domini Leodiensis) te stellen.¹⁾ Na Henricus, in 1471 overleden, is dien zoon Jan van Cuyk beleend, eerst in 1372 bij monde van zijn tweeden vader Jan van Berlaer, daarna in 1377 en, inmiddels in 1388 of 1389 heer van Hoogstraten geworden, vervolgens nog twee malen in 1404 en 1412.²⁾

Deze heeren van Cuyk deden een nieuw schepenzegel voor Waalre en Valkenswaard maken, dat aan acten van 1425 tot 1594 gevonden wordt.³⁾ De H. Willibrord is daarop afgebeeld gemijterd, met albe, kasuivel en pallium,

afb. 2.

in de linkerhand den kromstaf, met de rechter vasthoudend het wapenschild der heeren van Cuyk, zijnde van goud met twee fasen van keel, het veld beladen met acht merels van keel, als schildzoom 3, 2, 2 en 1 gerangschikt. De achtergrond is versierd met arabesken, die mogelijk één of meer boomen of takken moeten voorstellen. Het randschrift luidt: sigillum scabinorum de Waderle et de Weerde. (Afb. 2).

1) Arch. de l'Etat à Liège, reg. de la cour feud. de Liège, reliefs 1367-1378 no. 41 fol. 19 vo.
2) Ibid. fol. 97 vo en rel. 1390-1417 no. 44 fol. 1 vo en fol. 27 vo
3) Het oudste bevindt zich in het archief der abdij van Postel, het jongste in het oud-archief van Waalre en Valkenswaard no. 377 v. d. inv.

Jan van Cuyk heer van Hoogstraten, is 15^{den} Juni 1442 kinderloos overleden, na verschillende zijner bezittingen te gelde gemaakt te hebben, hetgeen mogelijk ook met Waalre, Valkenswaard en Aalst geschied is. Zooveel is zeker, dat de heerlijkheid achtereenvolgens in het bezit der families Van Schoonvorst, Van Hoerne, Van Rotselaer en Schotelmans gekomen is, die haar om ons onbekende redenen niet van den prins-bisschop van Luik, maar van den hertog van Brabant verhieven, totdat zij op 26 Juni 1551 door aankoop in handen kwam van Mr. Huybrecht van der Clusen, die daarin op 19 April 1554 bevestigd werd.¹⁾ Diens familie vestigde zich metterwoon in Waalre en deed haar wapen in het schepenzegel stellen, waarvan de oudste ons bekende afdruk uit het jaar 1609 dateert.²⁾

De beschrijving van dit zegel luidt ongeveer hetzelfde als die van het voorgaande, maar het wapen is thans door een ander vervangen, dat in hoofdzaak dat der familie Van der Clusen is, zijnde het laatste gevierendeeld, 1 en 4 van sabel met drie eikels, gesteeld

en gebladerd, van goud, met de stelen omlaag; 3 en 4 van azuur met drie sterren van goud. Het merkwaardige is evenwel, dat dit wapen vermeerderd is met een hartschild, beladen met een horen, die ongetwijfeld de plaatselijke herinnering aan de familie Van Hoerne moet bewaren.

Daarvoor pleit het voorkomen van hetzelfde teeken in het zegel van Aalst, waarover zoo dadelijk. Dit hartschild is dus van goud met een horen van keel.³⁾ Het randschrift luidt: sigillum scabi-

afb. 3.

1) Reg. v. leenverheffen van 1458-1614 fol. 169.

2) Oud-arch. als boven no. 787.

3) Blijkens het artikel van P. N. Panken en W. J. F. Juten in *Taxandria* XV p. 71, was Huybrecht van der Clusen, de eerste heer van dien naam, in 1572

normum in Waalre en Weerd (zie afb. 3). Dit zegel is tot minstens 1805 in gebruik gebleven en het stempel bevindt zich nog op het raadhuis van Waalre.¹⁾

Ook van het aangrenzend dorp Aalst heeft een gedeelte tot het patrimonium van St. Willibrord behoord. Het was zelfstandig, behoudens dat zijne heerlijkheid tot het jaar 1721 in dezelfde handen gebleven is als die van Waalre en Valkenswaard, welke personeele band uit zijn schepenzegel blijkt. Hoewel de bank reeds in 1440 bestond,²⁾ is het oudstbekende zegel in 1591 gesneden, waarvan de afbeelding sub 4 volgt. Binnen een cirkel

is een schild geplaatst met de wapenteekens der families Van Hoerne en Van der Clusen, de horen en de eikel, op ongewone wijze gecombineerd. In den schildvoet bevindt zich het eigen symbool van Aalst, zijnde een gothieke hoofdletter A. Naast het schild ziet men ter weerszijden eenig onverschillig ornament en er boven het jaartal 1591. Het omschrift luidt: S. scabinorum de Aelst. Op een onbekend tijdstip is dit stempel door een nieuw vervangen, dat slechts de vergroofde kopie ervan is, zoodat het de moeite niet loont er eene afbeelding van te geven, en waarvan alleen het jaartal ontbreekt. Waarschijnlijk is dit stempel, dat nog ten raadhuis bewaard wordt, zooals dat van Waalre en Valkenswaard tot het eind der 18de eeuw of later in gebruik gebleven.

afb. 4.

Op 24 Dec. 1814 verscheen een Souverein Besluit,

tevens drossaard van Cranenburg, welks baronnen als wapen voerden: van zilver met drie horens van keel, maar tusschen dit wapen en den horen uit het zegel van Waalre lijkt mij geen verband te bestaan.

1) Het zegel komt o.a. voor op eene acte van het jaar 1805, bewaard in het oud-archief der gemeente Halsteren.

2) Het schepenbanks-archief van Aalst vangt thans nog in 1440 aan.

hetwelk bepaalde, dat alle steden, dorpen en heerlijkheden, welke voorheen of tot dusverre het gebruik van wapens gehad hadden, zouden worden opgeroepen om eene afteekening daarvan aan den Hoogen Raad van Adel in te zenden ten einde daarop de confirmatie van den Vorst en de registratie te kunnen erlangen. Mochten andere, die tot nog toe geen wapen gevoerd hadden, dit voortaan wenschen te doen, dan zouden zij onder kennisgeving van dien wensch hunne consideratiën omtrent de samenstelling van hun wapen aan den raad toezenden. Eene aanschrijving van den Gouverneur van Noord-Brabant dd. 18 Nov. 1815 bracht dit aan de gemeenten Aalst, Valkenswaard en Waalre over en gaf tot een aantal misvattingen aanleiding. Om zich deze duidelijk voor oogen te stellen, herinnere men zich, dat de bovenbeschreven zegels die der schepenbanken en niet der dorpen van Waalre, Valkenswaard en Aalst waren, dat in het eerstgenoemde weliswaar een wapen, maar niet het eigen was opgenomen, dat het schepenzegel van Aalst

afb. 5

dat wel niet het eigendom der familie Van Hoerne of dat der familie Van der Clusen kan worden genoemd, maar toch evenmin van de Aalsterbank, vooral indien men daarbij de heerschende gebruiken in acht neemt. Onwetend van dit alles, vorderde ieder der dorpen Waalre en Aalst deze wapens als de hunne op, terwijl Valkenswaard in deze niet achterbleef. Waalre zond een afdruk van het schepenzegel en vroeg „bevestiging” daarvan, hetgeen bij besluit van den Hoogen Raad dd. 16 Juli 1817 geschiedde in de navolgende bewoordingen: „zijnde een gevierendeelt schild, het eerste en vierde van Lazuur, beladen met drie burgten staande twee en een;

het tweede en derde van Lazuur, beladen met drie puntige sterrers staande twee en een, en coeur een schild van goud, agte. het schild den tak eens booms en vastgehouden door St. Willebrordus, alles van goud.” Men merke op, dat de eikels dus veranderd zijn in burchten en bovendien op de officiële afbeelding, die sub 5 hierbij gaat, dat de scheidingslijn tot een bijzondere figuur verheven en de horen van het hartschild in een leeuw omgetooverd is.

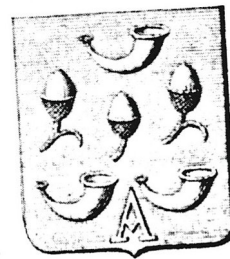
Valkenswaard maakte het nog erger. Hoewel het dorp eerst sedert 20 jaren onafhankelijk was, laat staan een eigen wapen bezeten had, schreef zijn bestuur, dat het

afb. 6.

„oud wapen der gemeente, verbeelden de St. Nicolaas in bisschoppelijk gewaad, verloren geraakt zijnde”, het in plaats daarvan verzocht te mogen voeren een gekroonden valk, zinspelende op den naam Valkenswaard en op de Valkenjacht, door de ingezetenen uitgeoefend wordende. De Hooge Raad wenschte evenwel aan het verleden vast te houden en verleende dus een wapen, „zijnde een schild van Lazuur, beladen met het beeld van St. Nicolaas van goud”. Dit wapen is als no. 6 hierboven afgebeeld.

Wat de gemeente Aalst gedaan heeft, is niet juist meer bekend, maar zoveel is zeker, dat het wapen van hare schepenbank of althans de figuur, welke daarvan den schijn had, bij besluit van den Hoogen Raad van Adel dd. 16 Juli 1817 „goedgekeurd” is onder de navolgende beschrijving: „zijnde van Lazuur beladen met drie eikels en verzeld met drie hoorns en en pointe de letter A, alles van goud”. (Zie afb. 7.)

afb. 7.

Het behoeft geen betoog, dat in deze wapens fouten schuilen, van welke de eigenaardigste is, dat de Hooge Raad de kleuren willekeurig heeft bedacht. De overgezonden zegels vertoonden uitteraard geene kleuren, ook niet door arceering en waarschijnlijk heeft het „wapen” van Aalst nimmer kleur bekend. Bij gebreke daarvan en van voldoende kennis, voor zoover het familiewapen Van der Clusen betrof, paste de Hooge Raad de Rijkskleuren toe.

M. i. behoeft met deze gebrekkige wapens thans geen genoegen meer genomen te worden. Bovendien zijn de gemeenten Waalre en Aalst sinds dien tot eene nieuwe gecombineerd, welke dus een nieuw wapen behoeft. Onder deze omstandigheden is het wenschelijk, dat aan de nieuwe gemeente een wapen verleend wordt, dat, zoo veel mogelijk bij de jongste schepenzegels aansluitend, zowel St. Willibrord, die van beide territoiren de grondheer was, als het wapen uit het schepenzegel van Waalre en Valkenswaard, in hoofdzaak dat der familie Van der Clusen, en dat van Aalst bevat. Wellicht blijft nog plaats voor de boomen of takken van Waalre, hoewel de overweging, dat de beteekenis daarvan niet vaststaat en het mogelijk slechts versieringsmotieven zijn, zich hiertegen verzet. Dergelijke boomen of takken bevat ook het schepenzegel van Heesch. Mogelijk zijn het symbolen van gemeentelijke autonomie. De kleuren zouden, afgezien van het wapen der Van der Clusen en zijn hartschild de landskleuren van Brabant kunnen zijn, zijnde rood en wit, zooals ik in voorgaande artikelen reeds meer dan eens betoogd heb.

Wat Valkenswaard betreft, zou, indien deze gemeente tot eene herziening van haar wapen wilde geraken, met eene verwisseling voor de landskleuren van Brabant kunnen volstaan worden. Daarbij zou het goed zijn, dat St. Willibrord meer liturgisch werd aangekleed, de drie kinderen niet langer op den rand der tobbe behoefden in evenwicht te staan en de losse grond onder het beeld

verwijderd werd. Zelfs ware er dan reden om den wensch van Valkenswaard, voor meer dan een eeuw geuit, alsnog te vervullen en het zijn valk, aan de rechterhand van heilige gezeten, te gunnen. Valkenswaard was vroeger den om hare valkeniers in geheel Europa bekend en de laatste beoefenaar van dat edele handwerk woont zelfs nog binnen hare grenzen. Het zou dus niet alleen naar den eisch der heraldiek zijn, maar ook terecht, indien de valk werd afgebeeld met ringen rondom de pooten en met een kapje over den kop.

Het is mij een genoegen den heer G. Bannenbergh te 's Hertogenbosch, die mij voor deze studie verschillende historische bijzonderheden en data van zegels verschaft, dank te zeggen. Het ware te betreuren, indien zijne tegenwoordige drukke werkzaamheden de geschiedenis van Waalre, met het schrijven waarvan hij sinds jaren zich onledig houdt, in de pen zou doen blijven

's Hertogenbosch Juli 1932,

J. P. W. A. SMIT.

DE DOKTERS-FAMILIE BEELS.

In jaarg. 1926 gaf Jac. Heeren een schematisch overzicht van de familie Beels. Als aanvulling daarvan kan ik uit een klad transportbrief, opgemaakt 18 Februari 1817 door Notaris Abraham de Bosson te *Wouw*, nog enkele gegevens meer verschaffen.

De op blz. 187 genoemde kinderen van Joannes Baptista Beels met Anna Catharina Muts, worden opgesomd, uitgezonderd no. 3 of 4 en no. 5.

Het stuk spreekt van Maria Anna Beels, gehuwd met Johannes Albertus Bats (dat zou dus no. 3 zijn) zoodat no. 4 Maria Anna Dymphna, dan in 1817 zou overleden zijn. Logischer is het aan te nemen dat notaris de Bosson de naam Dymphna weglief en no. 3 overleden was.

BEWAARPLAATS	ARCHIEF/COLLECTIE	INV./CAT.NR.	FOTONEGATIEF PLAATS EN NR.	AFGIETSEL PLAATS EN NR.	NR.	
RANB	Proov. Best.	4307	91.1.1 - 5.5	Eigendom Stichting BRABANTS HEEM		
DATUM: 1838 dec. 31		ZEGEL VAN Waalre				
		FUNCTIE				
		RANDSCHRIFT SIGILLUM SCABINORUM IN WAELRE ET WEERD				
		ZEGELCLAUSULE				
		VOORSTELLING				
MATERIAAL	KLEUR	VORM	MAAT	STAAT	BEVESTIGING	CONTRAZEC
L	R	R	3.9	gp	o	-

VAN WEGE DEN KONING.

DE HOOGHE RAAD VAN ADEL, gebruik makende van de magt aan denzelve verleend, bij besluit van den 20sten Februarij 1816, bevestigt bij

dezen de Gemeente van *Naalve*.

ingevolge het, door haar gedaan verzoek, in het bezit van het navolgende Wapen:

*Tijnde een gerincen...
beladen met drie...
en derde van Lazuur...
twee en een, en coeur van...
booms, en vastgehouden door*

*het eerste
staande
met drie
goud, en
St. Wil*

*of vierde van Lazuur
twee
en een, het tweede
sprinkige...
het derde...
dus, alle van goud...*

Gedaan in 'S GRAVENHAGE den 16ten July 1817.

TER ORDONNANTIE VAN DEN HOOGHEN RAAD,

Schwarzenberg Secretaris.

De Burgemeester van Waalre Provincie
Heere Draband, verklaard by Doeren
Dat het inderstaande afgedrukte Waapen
Dezelv gemeente, door den Hogen Raad
van Adel in dat tijde geconfirmeerd
De volgende omschrijving heeft,
In Waalre et Heere Segillum Schuleronim

Waalre Den 31 Decem. 1030

De Burgemeester

J. J. J. J.

De Burgemeester van Waalre verklaard al nu
Dat het inderstaande Waapen, by beslyt van
den Hogen Raad van Adel, op den 16 Julij
1817 is goedgekeurd, ende volgende omschrij-
"ving heeft:

" Zynde een gaveren doelt schild, het eerste
" en vierde van La Lühr, bladen met drie bly-
" ton, s'ande twee en een; het tweede en
" derde van La Lühr, bladen met drie bly-
" ton, s'ande twee en een, en een
" een schild van Goud, acht het schild, den
" takeens Druis, en rust gahenden Deel
" St. Valtebruid's, alles van Goud.

Waalre 31 Decem. 1030

J. J. J. J.

Aan

Agne de Collantia van Heere
slechtsred, Geverend

J. Raay, hage
19 Januari 1942

Naar aanleiding van Uwer, Brief No. 100.
- hebt de u. u. mede te deen, dat u. u. u. u.
volgen de in die, Brief verichte beschrijving of
historische en heraldische gronden, voor Uwe gemeente
niet in aanmerking komt.

^{- haar}
Het ~~van Uwe gemeente~~ pastore wapen, ^{Uwe gemeente} zal ~~haar~~ ^{Uwe gemeente} ~~aan~~
niet velerd worden.

de, Heer Burgemeester
de gemeente
Naalre.

de Hooge Raad van, Adel
de Secretaris
J. Ph. d. M. v. L.

Wapen der Gemeente Maalre

Tijdschrift 10^e jaargang Bl. 28 e. v., 50 e. v., 65 e. v., 94 e. v.,

154 e. v., 207 e. v., 267 e. v., 290 e. v.

i den 14e jaargang Bl. 242 f.

i den 29e " " 225 e. v.

Dr. C. Wamprecht. Geschiede der Grundheer van de Eeksteernaet
in Heubalen Bl. 194, 240, 392, 394.

Brieflap. Wapen t. d. Kogelw. en troegere, Ned. Aalst e. v. Nore, Cuyt
van der Clusen.

i den Armorial Général e. v. i den 1e Robelae.

Alle Gemeenten, Maalre en Aalst werden in 1923 vereenigd
in den den naam Maalre. Alle Gemeente verzoekt thans om het
wapen volgens een bijgevoegde beschrijving, welke, zoo als
gewoont is in dergelyke gevallen, troegere haren historische
heraldische gebreke, om goedkeuring niet in aanmerking kom

De troegere Gemeente Maalre voerde: Jeterie's daed I en II
in azuur 3 burchen, van goud, 2 en 1, II en III 3 driepuntige
sterren, van goud, 2 en 1; en een hantschild van goud, beladen
met eenen leeuw van deel.

De Aalst voerde in azuur 3 bladulood eitel van goud, de stekels
omlaag, van boren tergedel van eenen omgewende, posthoorn
van goud en van andere, van 2 omgewende posthoorn van
hetzelfde en in den schildroet eenen A van hetzelfde.

De eitel en sterren, zijn onthoud aan het plakke, der van der
Clusen, de posthoorn aan dat der Nore. Echter heeft de
Raad in 1874 bij de bereyting van het wapen, van Maalre
de eitel in burchen, en de posthoorn in het hantschild in een
leeuw ingetroerd. Voorts zijn deze wapens in heraldisch
samengesteld, zoodat het maar goed is, dat wy het na 7/4 den
nog een over mogen doen.

De zwaerling Willibrod verkreeg omstreeks het jaar 700 van
Jeterie, Engelbald Gooden, in Maalre en Aalst, welke hij aan de
Abdy Eeksteernaet vermaakte. De ceuten of sala bekwen, by evenen
niet. Doch beset genoemde Abdy daer later de grondkeerlyk

Gedruige de Kende, die zij tot in de 18^e eeuw teek, en tot
ook de Lage justitie. Daarna trede, de kroon en Lage justitie
gesamenlyk met die van Valkenstraard door de Bivordel,
van Slijk alar, andere keere, in leen gegeven, en tot 1721 bleef
in leen hand.

De oudst bekende heer te plaate is Slijk van Hoene, die
die in 1368 Waale, Aalst en Valkenstraard overdraag,
aan Hendrik van Cuyck, die in dit leen opgevolgd wort
door Zynen Zon Jan van Cuyck (1377, 1404, 1412). De Cuyck's
leiden een schep, zegel verwaardigen, beratten, de hun van
met een heilige als schiedhouder, dat van 1425 tot 1593
aan deke, gevonden, wort. Blytbaat is het in de hun
overgeen ook nog gebruikt.

In 1458 is de heulghheit twee in hande, van eenen Nalle
van Hoene + 1403. Vermoedlyk was zij het reeds in die
Zynen vader Jan. Hendrick kinderloo overgille, de reere,
zij op diens Zuster Elisabeth, gehuwd met Jan van Rotsel.
uit de huise van Aerschot, daarna op diens Zon Nalle
en diens kinderen sterende op Zynen Zuster Elisabeth, gehuwd
met Michail van Roy + 1516. Elisabeth herhuwde met
Thomas Schokelman, raadschep van, hofmeester,
die na hem, door het vruchtgebruik der heulghheit ge
kruyt de eigendom overgeng op hem, onnethigen, broed
J. van Rotselae, zoon van de heulghheit in 1551 van
aan van Nuykecht van der Cluse, Secretaris des Prin
van Carnegyk, door Keizer Karel I geadeld in 1543.
gehuwde bytand 2 eeuwen blyte, Waale, Aalst en
Valkenstraard dan in het besit der van der Cluse's, tot
in 1721 Maria Elisabeth van der Cluse, gehuwd met J. van
Strae, of Swaen, Aalst verkoopt aan J. van der Ceeckart.
zij overleed in 1727, waarna Waale en Valkenstraard kwamen
aan hare Zon Joha, Anoud Swaen, die de heulghheit in 1728
verkoopt aan J. D. Wanselt, waarna zij een, als Aalst ochtkeeren

in verschillende geslachten, waarvan die twee niet te weten.
 de Norm's, Cuyck, Rotselaer & van der Cluzen, die de
 in de geschiedenis van Waalre op de voorgrond. Laatstgenoemde,
 niet riddersmatig adellijk, maar, echter heraldisch niet in gesl.
 verband brengen met de drie eerstgenoemde geslachten, die tot de
 'Heerlijkheid' adellijk de van der Cluzen, behoorden, een klasse, die thans
 'uitgestorven' is. Michelaes dulle, was om bij de samenstelling van
 'onduidelijk' gemeen, te wapen, m.i. tot deze drie dien, te
 verken.

Vorne werde: in goud drie posthoornen van keel, beslagen van zilver.
 yst: in goud twee dwarsbalken van keel, verpield van zilver
 Loosgewijs geplaatste merletten (drie van keel, twee
 van zilver, de balken, & drie in de schildvoet.

3) Rotselaer: in zilver drie leliën van keel met afgesneden voet
 & in het schildhoofd een baronsteel van zilver.

4) Het stiel van der gemeente Waalre als wapen te verken:

in goud een dwarsbalk van keel, beslagen met drie merletten van
 zilver, van keel, verpield van zilver, een posthoorn van keel, beslagen
 van zilver, & van zilver, & een lelie van keel met afgesneden
 voet.

Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladen
 & twee paalen.

Wondwijk

22 December 1941

J. A. van der Cluzen, Heerlijkheid

Het door onzen Voorzitter hierboven gesteld geschiedkundig overzicht
 der voormalige Heerlijkheid Waalre klopt in hoofdzaak, voor zover ten deze
 van belang, met hetgeen ik daarop trent vond.

Nog vond ik vermeld dat dezelve op 31 December 1531 in handen kwam van
 Maria en Joanna van Gaveren, dochters van Jan van Gaveren. Mogelyk is deze
 laatste dezelfde persoon geweest als de bewuste, mede genoemde, Jan van
 Rotselaer, wiens zoon Jan de Heerlijkheid verkocht aan Mr. Huybrecht van der
 Cluzen, die er dan 26 Juni 1551 mede werd beleend.

Wat er in dien tyd precies met Waalre is omgegaan ligt tamelyk in het
 duister. Het wil my althans tot dusverre zonder meer niet geheel duidelyk
 zyn.

Hoe het ook zy, met het bovenstaand advies van onzen Voorzitter kan ik
 my in allen gevalle zeer wel vereenigen.

Roermond 6 Januari 1942.

L. van der Cluzen

Mijn adres van de Voorzitter kan u mij alleszins bereiken.

Zaterdag 6 Januari 1942.

Bruce Cunningham

Idem

Delft 18 Jan. 1942

Pilcaenlin

XV

St. Radde...

Besluit van den
8 Juli 1942,
Afd. II, No. 398

DE WAARNEMEND SECRETARIS-GENERAAL VAN
HET DEPARTEMENT VAN ALGEMEENE ZAKEN,

Gelet op de voordracht van den Hoogen Raad van Adel;
Besluit aan de Gemeente W A A L R E een wapen te ver-
leenen, waarvan de beschrijving luidt als volgt:

in goud een dwarsbalk van keel, beladen met drie merlet-
ten van zilver, van boven vergezeld van eenen posthoorn van
keel, beslagen van zilver en van onderen van eene lelie van
keel met afgesneden voet.
Het schild gedekt met eene gouden kroon van drie bladeren en
twee paarlen.

's- Gravenhage, 8 Juli 1942

DE WND. SECRETARIS-GENERAAL VAN HET
DEPARTEMENT VAN ALGEMEENE ZAKEN,

w.g. ~~XXXXXXXXXX~~ Schrieke.

Overeenkomstig het oorspronkelijke
w.g. ~~XXXXXXXXXX~~ Reyseger.

Voor eensluidend afschrift,
DE SECRETARIS VAN DEN
HOOGEN RAAD VAN ADEL,

J. Ph. de Montivree Loren

No.492a

's-Hertogenbosch, 31 December
1940.Bericht op schrijven van
23 December 1940 No.984.betreffende :
gemeente wapen.

L2

In antwoord op nevensaangehaald schrijven heb ik de eer U het volgende te berichten. Als elementen staan tot Uwe beschikking de wapen der gemeente Waalre en der voormalige gemeente Aalst, zijnde het eerste gevierendeeld 1 en 4 van azuur met 3 torens van goud, gesteld 2 en 1, en 2 en 3 van azuur met 3 zespuntige sterren van goud, gesteld 2 en 1; de schiedingslijn van goud. Met een hartschild, zijnde van goud met een leeuw van keel. Het schild staat op een grond van goud, waaruit achter en boven het schild een ontbladerde boom van goud en rechts een dergelijke tak, eveneens van goud, uitkomt. Het schild wordt gehouden door een menschelijke figuur met mijter, kromstaf en een zeker geestelijk gewaad. Het wapen der gemeente Aalst luidt: van azuur met 3 linksgewende horens van goud, gesteld 1 en 2, vergezeld in het midden van 3 gesteelde eikels van goud, de stelen omlaag, gesteld 2 en 1, en in den schildvoet van eene kapitale letter a eveneens van goud. Voor de geschiedenis dezer wapens moge voor zoover niet in den tekst dienstig, hier gewezen worden op het artikel van mijne hand in Taxandria jg.1932 pag.225 seq. Omtrent het gebruik van deze elementa om tot een wapen der nieuwe gemeente Waalre te komen meen ik te weten, dat de bedoeling van den Hoogen Raad in het algemeen is, tot de oudst bekende afbeeldingen der jongste schepenzegels te komen en deze tot een nieuw wapen te combineeren, dat de vereeniging van beide voormalige gemeenten heraldisch uitdrukt. Dat men van de jongste schepenzegels uitgaat, is m.i. ook daarom juist, omdat in de oudere de wapens nog niet als de eigen wapens der gemeenten, maar van de heeren bedoeld zijn, en dus de zekerheid, dat er van gemeentewapens sprake is, met de jaren stijgt.

Het jongste schepenzegel van Waalre, dat tot minstens 1805 in gebruik gebleven is en waarvan de stempel zich nog in Uw raadhuis bevindt, bevat een wapen, dat ontleend is aan dat der familie Van der Clusen, maar bovendien in een hartschild een horen bevat. Dit hartschild, dat een zinspeling is op vroegere heeren uit het geslacht Van Horne, is aan dat familiewapen toegevoegd, niet door de Van der Clusens, maar door de gemeente overeenkomstig de handelwijze van het dorp Aalst, waarover nader. Dit wapen is dus als een der gemeente beschouwen en kan als zoodanig in het aanstaande gemeentewapen, zoo in vorm als in kleuren, ongewijzigd worden overgenomen. Het tot het eind der 18de eeuw of later in gebruik gebleven schepenzegel van Aalst, waarbij de latere vergroofde copie, die nog in Uw raadhuis berust, moet wijken voor het eerste exemplaar van 1591, dat in mijn genoemde studie is afgebeeld, bevat een wapen, dat slechts als dat van het dorp zelf kan worden uitgelegd, omdat het o.a. het eigen rechtsteeken van het dorp, de letter A bevat. Dat deze letter vermoedelijk op een oude usance ter secretarie zal teruggaan en Waalre dus de letter W gebruikt zal hebben doet hier niet ter zake. Het bedoelde wapen is, gelijk ik in mijn studie reeds opmerkte, in hoofdzaak een origineele, ~~maar~~ maar ondeskundige combinatie van kenmerkende deelen der wapens der families Van Horne en Van der Clusen, waarom het geoorloofd is, daarin eenige orde te brengen. M.i. zijn de horens en eikels terecht als duidend op de overheid naar het boven deel van het schild gebracht en is dus de plaats der A in den schildvoet. Blijkbaar heeft men ook een innige vereeniging der horens en eikels bedoeld getuige de ongewone stelling der horens als 1 en 2. Het zal dus m.i. in verband met de schildvorm het beste zijn drie horens, twee eikels en de letter A zoomgewijs te plaatsen, met een eikel, een horen en een eikel op gelijke lijn (faasgewijs) in het schildhoofd en de derde eikel in het schildhart gesteld.

Wat de kleuren van dit wapen aangaat, zijn in de familiewapens de horens

~~XXI~~
van keel op een veld van goud en de eikels van goud op een veld van sabel M.i. is het zeer twijfelachtig, of dit dorpswapen van Aalst ooit kleuren heeft bezeten, maar indien dit al ware, zijn zij niet bekend. Aangezien de combinaties der familiekleuren niet mogelijk is, is het m.i. geoorloofd de landskleuren van Brabant, zijnde keel voor het veld en zilver voor de wapenstukken toe te passen.

Het derde element is de figuur van St. Willibrord, die in het schepenzegel van Waalre als schildhouder optreedt. M.i. kan dit ook in het nieuwe gemeentewapen en ook voor het wapen der voormalige gemeente Aalst geschieden, dat ten overvloede oudtijds tot het patrimonium van St. Willibrord behoord heeft.

Waalre
Volgens de bestaande opvatting van den Hoogen Raad wordt deze schildhouder met beide schilden op een derde schild geplaatst. Van de kleuren dezer figuur is niets bekend. Een afbeelding in natuurlijke kleuren is uit heraldisch oogpunt af te keuren, zoodat het m.i. aanbeveling verdient ook hier de landskleuren van Brabant toe te passen, m.a.w. St. Willibrord als van zilver af te beelden.

De beteekenis van het vierde element: de boom, waarvan de grond volgens heraldiek gebruik weg te laten is, is onzeker. Aangezien deze boom, indie hij het bijzonder dorpssteeken van Waalre is, juist zeer oud zou zijn, maar op het oudste zegel van Waalre juist ontbreekt, is hij vermoedelijk een ontaarding van eene versiering van den grond van het zegel met ranken en bloemen, welke in de 13e eeuw gebruikelijk werd en geene bijzondere heraldieke beteekenis had. Deze boom kan dus m.i. weggelaten worden. Werd hij in het nieuwe wapen toegepast, dan zou dit louter decoratief zijn en als zoodanig storend en verwarrend werken.

Op grond van bovenstaande beschouwingen heb ik derhalve de eer U het voorgedragene wapen der gemeente Waalre in overweging te geven: Van keel met St. Willibrord, gekleed met mijter, albe, kazuivel en pallium, in de linkerhand kromstaf, de rechterhand gelegd op den bovenrand van het na te noemen rechte wapenschild, alles van zilver. Voor de figuur twee schilden naast elkander. Het 1e schild gevierendeeld: 1 en 4 van sabel met drie eikels, gesteld en gebladerd, van goud, met de stelen omlaag, gesteld 2 en 1, 2 en 3 van azuur met 3 zespuntige sterren van goud. Met een hartschild, zijnde van goud met een horen van keel. Het 2e schild van keel met twee eikels, de stelen omlaag, 3 horens en eene gothieke letter A, zoomsgewijs gesteld langs den bovenrand een eikel, een horen en een eikel, langs de zijkanten twee horens en in den schildvoet de letter en met eene zelfde eikel in het hartschild, alles van zilver.

Door U zou het rekwest tot wapenverandering aan de bevoegde autoriteit kunnen worden gericht, welke het dan met de door U eventueel toegevoegde afbeelding en mijn bericht, aan den Hoogen Raad van Adel ter advies zou kunnen doorzenden.

Wat het door U toegezonden ontwerp aangaat, veroorloof Uw College mij de volgende beschouwing. Wapen en vlag zijn voorwerpen tot een verschillend doel, die alleen bij uitzondering vorm en kleur gemeen hebben. Daarom is m.i. onjuist om de vorm der Brabantsche vlag op Uw wapen toe te passen terwijl deze vlag en Uw eventueel gemeentewapen de kleuren keel en zilver slechts gemeen zullen hebben, omdat deze de Brabantsche landskleuren zijn. De beide wapens zijn naar mijne meening onjuist. Weliswaar is het eerste hoofdzakelijk opgebouwd uit Uw tegenwoordig, maar dit is, gelijk uit mijn genoemde studie betreft zelf, onjuist. De vogels plegen in het wapen der Van Cuijk's zoomgewijs gesteld te worden, hoewel op de oudste zegels Uwe plaatsing soms gevonden wordt. De sompositie van het tweede wapen is verdienstelijk, maar ook zij is m.i. onjuist omdat zij niet het oude dorpswapen van Aalst is. Bovendien zijn de horens ten onrechte gewend voorgesteld behoort het veld der 2 en 3 kwartieren, indien op het wapen der Van der Clusen's bedoeld wordt, van sabel te zijn.

Wat de figuur van St. Willibrord aangaat, ontbreekt daaraan het pallium.

De Rijksarchivaris in Noordbrabant,
get. Smit.

VOOR AFSCRIFT CONFORM.
DE GEMEENTE-SECRETARIS,

Feb. 6 Maart 1941, no 70

XIX

GEMEENTE WAALRE

5 MERT 1941

19608

Aan

den Heer Secretaris-Generaal van het
Departement van Binnenlandsche Zaken

5-MRT.1941

te

's-Gravenhage.

Ons No. ⁹⁵⁰ Bijlagen: 2. Antw. op brief van:

Onderwerp: Gemeentewapen.

WAALRE, 4 Maart 1941.

Ter uitvoering van het besluit van den raad van 14 Januari 1941, hebben wij de eer U by deze te verzoeken, om de gemeente Waalre een gewyzigd wapen te willen verleen en wel op grond van een grenswyziging, die op 1 Januari 1923 is tot stand gekomen en waarbij Waalre thans bestaat uit de voormalige gemeenten Aalst en Waalre.

Bij het ontwerpen van het wapen is het standpunt gehuldigd dat de vereeniging van beide, hiervoor genoemde gemeenten, in het gewyzigde wapen tot uitdrukking dient te komen.

Voor de toelichting op het wapenontwerp, dat hiernevens gaat mogen wij U verwyzen naar den in afschrift eveneens hierby gevoegde brief van den Ryksarchivaris in Noordbrabant d.d. 31 December 1940 No. 492a.

De beschryving van het wapen is als volgt:
van keel met St. Willibrord, gekleed in albe, kazuivel en pallium, waarover een koormantel, in de linkerhand de kromstaf, de rechterhand rustende op den bovenrand van het na te noemen rechtsche wapenschild, alles van zilver; voor de figuur twee schilden naast elkaar, het rechtsche schild gevierendeeld; 1 en 4 van sabel met drie eikels, gesteeld en gebladerd van goud, met de stelen omlaag, gesteld 2 en 1, de kwartieren 2 en 3 van azuur met 3 zespuntige sterren van goud, gesteld 2 en 1, met een hartschild van goud waarop een hoorn van keel; het linkerschild van keel, met twee eikels, de stelen omlaag, 3 horens en een gotieke hoofdletter A in den

GEMEENTE WAALRE

**schildvoet, zoomsgewyze gesteld met een zelfde eikel in het
midden van het schild, alles van zilver.**

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN WAALRE,

DE SECRETARIS,

NAMEN DER STEDEN,
ALS MEDE DER
HEERLIJKHEDEN
EN
CORPORATIEN.

AFTEKENING
VAN HET
W A P E N.

Waalre

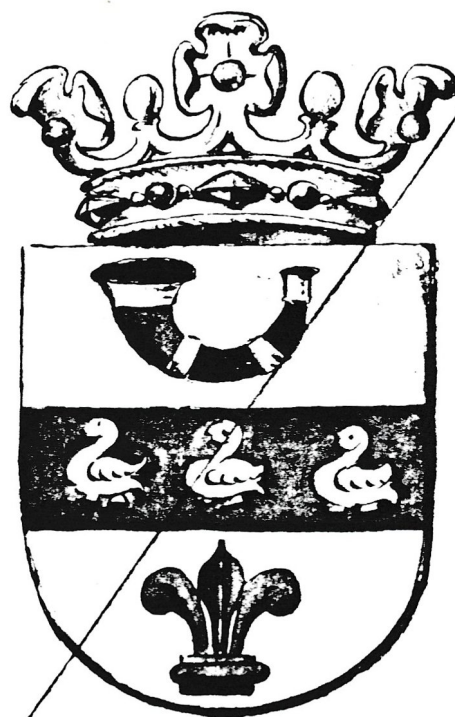
In goud een dwarsbalk
van keel, beladen met
drie merletten van zilver,
van boven vergefeld van
eenen posthoorn van
keel, bestaande van zilver
en van onferen van
eene lelie van keel
met afgesneden voet.
Het schild gedekt met
een gouden kroon van
drie bladeren en twee
paarlen.

Ned. Secr. Dep. Alg. Lokaal d' Juli 1912
off. **II** no 398.

Calkenswaard

idem, no. 397

In goud een slecht-
valk in natuurlijke
10

Gelet op het Besluit van den Waarnemend
Secretaris-Generaal van het Departement van
Algemeene Zaken van den 8 Juli des jaars negen-
ienhonderd twee en veertig, n° 390, verklaart de
Secretaris van den Hoogen Raad van Adiel, dat
daarbij aan de gemeente

Waalre

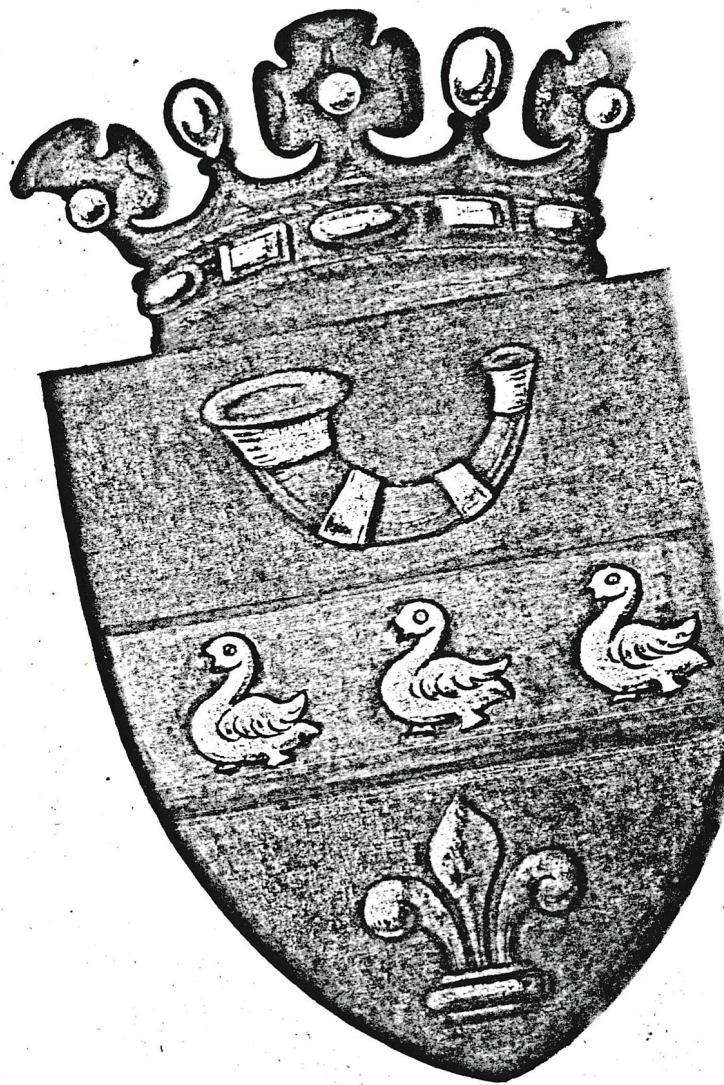
een wapen is verleend; waarvan de beschrijving
luidt als volgt:

in goud een dwarsbalk van keel, beladen met
drie merletten van silver, van boven vergezeld van
eenen posthoorn van keel, beslagen van silver
en van onderen van eene lilië van keel met
afgesneden voet.

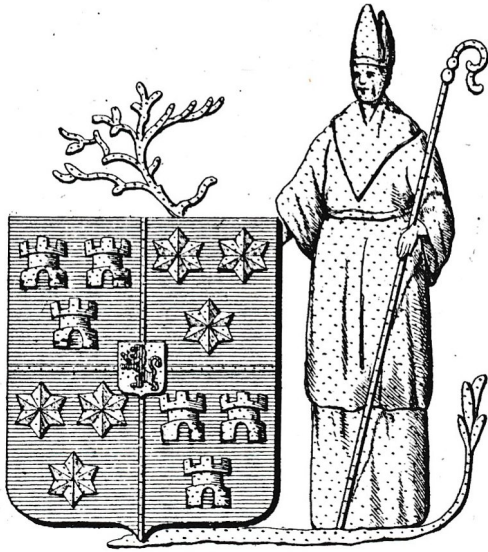
Het schild gedekt met eene gouden kroon van
drie bladeren en twee paarden.

s. Gravenhage, 21 Juli 1942.

Secretaris voornoemd,

13

14

13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Ent. 2 juli 1959, no 297/x (30)

GEMEENTE WAALRE

Telefoon 2858 - Giro 44386

04904'

Konst. Antw.
2 VII '59

De Hoogwelgeboren Heer Jhr. Dr. D. P. M. Graswinckel,
Voorzitter van de Hoge Raad van Adel,
Zeestraat 71b,
's GRAVENHAGE.

Uw kenmerk:

Uw brief van:

Ons kenmerk: 1840

Onderwerp: gemeentewapen.

WAALRE, 30 juni 1959

Als uitvloeisel van de annexatie der gemeenten Aalst en Waalre op 1 januari 1923 tot de nieuwe gemeente Waalre, heeft de gemeenteraad in zijn vergadering op 4 maart 1941 aan de Secretaris-Generaal van het Departement van Binnenlandse Zaken het verzoek gericht een nieuw wapen te willen verlenen naar een door hem daarbij gevoegd ontwerp, waarin als hoofdfiguur was opgenomen als schildhouder, de beeltenis van de H. Willibrord, gekleed met mijter, albe, kazuivel en palium, in de linkerhand de kromstaf en de rechterhand geslagen aan het schild, alles in zilver.

Bij beschikking van de Waarnemende Secretaris-Generaal van het Departement van Algemene Zaken van 8 juli 1942 nr. 398 werd aan de gemeente een nieuw wapen verleend, echter geheel afwijkend van het gevraagde, waarbij de figuur van de H. Willibrord was weggelaten, terwijl het wapen werd ontleend aan de blazoenen der in de plaatselijke geschiedenis het meest op de voorgrond tredende geslachten n.l. der Horne's (hoorn) der Cuycks (dwarsbalk met merletten) en der Rotselaers (lelie met afgesneden voet).

In de geschiedenis van Waalre komen deze families inderdaad voor, doch het bezigen van familiewapens verdient geen voorkeur boven de afbeeldingen die voorkomen op de schepenzegels. Voorts is hetgeen dat men hierbij van de familiewapens heeft overgenomen onjuist. Immers behoren de merletten der van Cuycks van keel te zijn en het veld van de Van Rotselaers in zilver, terwijl ten onrechte gesproken wordt van een posthoorn, in plaats van een hoorn. Nu beide voorwerpen een eigen vorm hebben, behoort men zich te houden aan de hoorn der Van Horne's.

De Raad dezer gemeente en ons College kunnen zich met dit verleende wapen allerminst verenigen, vooral niet omdat de beeltenis van St. Willibrord is weggelaten. De bevolking voelt zich hierdoor ernstig gegriefd. De vraag is gesteld waarom de schildhouder, die het wapen steeds heeft gehad, moet verwijderd worden. Het is nu eenmaal een niet te loochenen feit, dat de schildhouder St. Willibrord, meer dan alle bekende geslachten van Waalre te samen, die vele eeuwen na hem zijn gekomen, in belangrijkheid en verdienste voor de gemeente prevaleert, terwijl eveneens op historische gronden juist de H. Willibrord van oudsher met Waalre was verbonden.

Bijl. :

- Immers -

Immers het staat geschiedkundig vast dat de H. Willibrord in de alle nauwste betrekking heeft gestaan met de gemeente Waalre. Persoonlijk bezocht de H. Willibrord in 708 de gemeente, nadat de Frank Engilbaldus zijn landbezit in het goed Waderlo in 704 aan hem had geschonken en stichtte hier de eerste rooms-katholieke kerk, om vervolgens dit landbezit toe te wijzen aan de eveneens door hem gestichtte abdij van Echternach.

Blijkens het oudst bekende schepenzegel van de dingbank van Waalre heeft deze gemeente reeds in de 13e eeuw gezegeld met een bisschopsfiguur - hetgeen aan de houding van de staf te zien is - waarin vanouds de figuur van de geloofsverkondiger Willibrord bedoeld moet zijn. Op dit eerst bekende zegel is die figuur vergezeld van een schild van een thans onleesbaar wapen. Mgr. Dr. G. P. J. Bannenberg vermeldt dit in zijn "St. Willibrord in Waalre" (Brabantia-reeks uitgave "De Koepel", Nijmegen).

Van 1369 tot 1454, derhalve 85 jaren, zegelde de dingbank met het wapen van de Heren Van Cuyk met als schildhouder de nader uitgewerkte Willibrordusfiguur. Sedert 1454, dus meer dan drie eeuwen, was deze tenant geplaatst naast het wapen van van der Clusen. Bij de vaststelling van het gemeentewapen na de vestiging van het Koninkrijk heeft de Hoge Raad van Adel abusievelijk dit blazoen "vertaald als beladen met burchttorens in de kwartieren 1 en 4 naast de kwartieren 2 en 3 met zespuntige sterren; als hartschild werd, eveneens foutief, een klimmende leeuw aangewezen.

Het wapen van van der Clusen is evenwel: 1 en 4 van sabel beladen met drie eikels (gesteeld en gebladerd, de stelen omlaag en geplaatst 2-1) van goud; 2 en 3 van azuur met drie zespuntige sterren, geplaatst 2-1 van goud. Het heeft derhalve zin, het wapen van het geslacht van van der Clusen - waarvan de eikel-figures ook in het blazoen van de voormalige gemeente Aalst gevoerd werden - in het "nieuwe" wapen te herstellen. Het hartschild is evenwel niet beladen met een leeuw, doch met de hoorn van het geslacht Horne - dat eveneens de drie hoorns voor het wapen van Aalst aanbracht - zodat in het "nieuwe" wapen ook de hoorn, als afkomstig van het geslacht, dat sterk zijn stempel gedrukt heeft op de gehele streek, zal moeten voorkomen. Zie de gemeentewapens van Eindhoven, voormalig Woensel, Heeze. Deze hoorn van keel is geplaatst in het schildhoofd van zilver.

Mr. Huybrecht van der Clusen verkreeg 26 juni 1551 de Heerlijkheid Waalre (met Valkenswaard en Aalst) door koop van zijn achterneef Jan van Rotselaer. Het zgn. Strickgrefier (Rijksarchief, Den Bosch fol. 169) vermeldt ter zake: "Mr. Huybrecht van der Clusen XXVI Juny anno XVcLi mits coope ende giften hem gedaen bij Janne van Rotselaer onderscreven". De cerlei-acte (Archives du Royaume, Brussel; Cour féodale de Brabant, reg. 136, fol. 2823) vermeldt, dat Jan van Rotsselaer de bedoelde leengoederen overdraagt aan "onsen beminden meester Huybrechte van der Clusen secretarijs des bisschops van Camerijcke, zijnen naenvve".

Bij Keizerlijk besluit van 10 oktober 1543 (gegeven te Binche) was Huybrecht van der Clusen in de adelstand verheven en benoemd tot "graaf van het Lateraans Paleis". Daarbij werd tevens zijn familiewapen gewijzigd: vermeerderd met een schildhoofd van goud, beladen met een uitkomende keizerlijke adelaar.

KRONIEK VAN DE KEMPEN

HET STREEKARCHIEF ZUID-OOST BRABANT

Het gemeentewapen van Waalre

In het begin van de achtste eeuw schonk Aencibald, zoon van Hildibold al zijn land in de 'villa Watrloe' op de rivier de Dutmala aan bisschop Willibrord, die deze schenking doorgeef aan de abt van Echternach. Het geheel werd omschreven als akkerlanden met kampen, beemden, weiden, wateren, waterlopen, roerend en ontroerend, een bos, acht hoeven met mannen en lijfeigenen en met al hun vee. In het begin van de dertiende eeuw is sprake van 24 of 25 hoeven, waartoe

Zegel Waare 1426-1574

Van schepenen te Waalre is al sprake in 1100-1110, als de aartsbisschop van Keulen naar aanleiding van een klacht van de abt van Echternach een onderzoek laat instellen naar wangedragingen van de abtvoogd. De voogd van de aartsbisschop moest toen de zeven schepenen van Waalre samentoepon en beëdigen om recht te kunnen spreken en om de rechten van de voogden vast te stellen. In 1276 wordt een overdracht vermeld voor cijnsliden en getrouwen van de abt, in 1282 wordt echter weer gesproken van schepenen. De door de abt aangestelde

Zegel Waare 1343-1413

met zekerheid de hoeven te Loon, Valkenswaard en Broekhoven behoorden. Ook was toen sprake van een molen. De grondheerlijkheid van Waalre en Valkenswaard is tot aan het einde van het Ancien Régime in handen van de abt van Gelleu. De abt stelde te Waalre de meer of schout en de schepenen aan, met zekerheid tot ca. 1500.

Zegel Waalre 1609-1805

Van Zingen & Speule

Er waren twee koningse kinderen

Eindworen

Er waren twee koningse kinderen, die hadden elkander zo lief, die zouden te samen gaan trouwen en schreven elkander een brief, die zouden te samen gaan trouwen en schreven elkander een brief.

er waren twee koningse kinderen die hadden elkander zo lief die zouden te samen gaan trouwen en schreven elkander een brief

des nachts om twaalf uren kreeg het meisje enen droom alsdat haar lieve minnaar verdrongen was in den stroom

de ouders waren ter kerke het meisje was alleen zij liep zij liep zo hard zij kon totdat zij een visser vond

goede morgen lieve visser zeg wat je verdient aan loon

dan goot er uw netten in het water en vist er een koningszoon

de visser wierp zijn netten al in het water uit hij viste hij viste zo goed hij kon hij viste geen koningszoon

opeens sprong zij er in het water en tiep zo hard zij kon ach vader en ach moeder kom gij ziet er mij nooit wederom

de klokken begonnen te luiden twee grote en twee kleine omdat er twee koningskinderen te samen verdrongen zijn

Deze resten van een middeleeuwse ballade werden mij voorgezongen door Anneke van Leeuwen-Frenken te Eindhoven. Waarschijnlijk is het een bewerking van de sage van Hero en Leander. Het lied komt men nu nog in vele varianten en in veel landen tegen. De stof is onder alle indogermaanse stammen bekend. Zelfs in India kent men de twee geliefden, onder de namen Hir en Rhanja. In bijna elk dorp vindt men nog mensen die het lied in een of andere vorm kunnen zingen. Een enkele variant nam ik al eerder op in mijn 'Lieder en Dansen uit de Kempen', blz. 97.

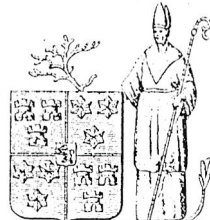
Voor aanvulling, op- of aanmerkingen: Harrie Franken, Weebosch 133, Bergeijk, telefoon 04974-1485.

meier of schout oefende te Waalre, namens de abt, de hoge en lage jurisdictie uit. De berechting van misdaden moest hij overlaten aan de heer Van Herlaar, die wij als de abtvoogd beschouwen. Beide functionarissen kregen hun deel van de gerechtelijke boeten. In 1982 wordt hierover tussen de abt en de voogd een regeling getroffen. Hieruit vloeit onzes inziens de splitsing voort van het gebied in de heerlijkheid

Zegel Aalst 1591

Waalre-Valkenswaard enerzijds en de heerlijkheid Aalst anderzijds. Van invloed van de Hertog van Brabant is eerst sprake in 1276. In 1368 en 1397 nemen de Brabantse hertogen de inwoners van Waalre-Valkenswaard onder hun bescherming en in 1369 geeft de hertog aan de schout van 's Hertogenbosch opdracht om aldaar een onderzoek te verrichten naar de rechten in de heerlijkheid van zowel de hertog als van de heer van Perwez. In 1411 blijkt de hertog zoveel invloed te kunnen uitoefenen dat de abt op zijn verzoek Hendrik van Rans met de waarneming van de heerlijkheid belast. Toch zet de hertog in 1412 in de persoon van Jan van Cuyk, heer van

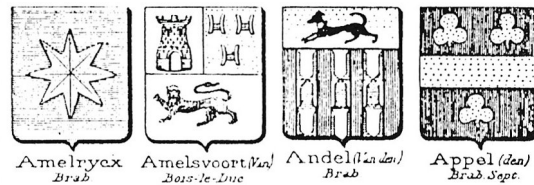
Gemeentewapen Waalre 1817-1942

Hoogstraten, zijn eigen mannetje ter plaatse neer. De schout en schepenen, die al hulde en eed hadden gedaan aan Van Rans, wilden dit niet doen aan Van Cuyk en verzochten de abt dan ook om bescherming. Wij nemen aan dat de Echternachse partij het loodje heeft moeten leggen omdat Jan van Cuyk nog in 1412 de dorpen Waalre, Valkenswaard en Aalst in leen verthief 'na opdracht door de prins van Luik' en omdat het zijn wapen is, dat het nieuwe schependomszegel sierde! De prins-bisschop van Luik wordt in de periode 1368-1435 als leenheer van genoemde dorpen genoemd.

Gemeentewapen Aalst 1817-1922

FAMILIEWAPENS

Nog tijdens het leven van Van Cuyk worden echter weer anderen met de dorpen beleend en het geheel van 'heren' van de drie dorpen blijft een wirwar totdat Mr. Hubrecht van der Clusen, ridder en secretaris van de bisschop van Kamerijk, op 26 juni 1551 de dorpen in handen krijgt. Het oudste schependomszegel hangt aan een oorkonde van 1343. Dit blijft tenminste in gebruik tot 1413 en vertoont binnen het randschrift + S IUSTICIE SCABINORVM DE WADERLE ET DE WEDERT le H. Willibrord met de kromstaf in zijn linker- en een boek

gouverneur der provincie dat zij bevestiging wensden van de tot dan toe gebruikte wapens. Beide gemeenten worden daarop op 16 juli 1817 bevestigd in het bezit van hun wapens. Waalre zynde een geveerde deel schild, het eerste en vierde van lazuur beladen met drie burgten, staande twee en een, het tweede en derde van lazuur beladen met drie sespuntige sterren, staande twee en een, en coeur een schild van goud (volgens de tekening op het diploma beladen met een leeuw van keel), agter het schild de tak eens booms en vastgehouden door St. Willibrordus, alles van goud; Aalst zynde van lazuur beladen met drie eikels en verzeld van drie hoorns en en pointe de letter A, alles van goud.

Gemeentewapen Waalre 1942-1960

in zijn rechterhand. Hij is bloots; hoofds Links van hem staat een schildje (?) met mogelijk een pompeblad (of is het een omgekeerde mijter?). Het tweede zegelstempel, met zekerheid vanaf 1426 in gebruik, laat binnen het randschrift + SIGILLVM SCABINORVM DE WADERLE ET DE WEERD de gemijterde bisschop voor een bloeiende struik zien. De hand die in het oudste zegel het boek vasthield, rust hier op het schild met het wapen van Jan van Cuyk, heer van Hoogstraten. Het derde en laatst bekende zegelstempel, met zekerheid van 1609 tot 1805 in gebruik, geeft binnen het randschrift + SIGILLVM SCABINORVM IN WAELRE ET WEERD een identieke voorstelling. Het wapen Van Cuyk is hier echter vervangen door dat van de familie Van der Clusen, waaraan een hart-schild met een horens is toegevoegd. In 1386 is sprake van een schepenbank te Aalst. De oudst bekende zegels hangen aan oorkonden van 1452 en 1504 en vertonen binnen het randschrift SIGILLVM SCABINORVM DE AELST een schild waarop een batensteel (?) en drie horens (2,1) en in de schildvoet de letter A. In 1591 werd een nieuw stempel gesneden dat binnen het randschrift S.SCABINORVM DE AELST een fraai wapenschild laat zien waarop de drie horens (1,2) zijn gecombineerd met drie eikels (2,1), terwijl de letter A in de schildvoet is blijven staan. Ook dit stempel is verloren gegaan, want in het begin van de 19e eeuw wordt een grover gesneden exemplaar gebruikt waarop het jaartal 1591 ontbreekt. Naar aanleiding van de advertentie van de Hoge Raad van Adel schrijven de burgemeesters van Waalre en Aalst respectievelijk op 20 maart en 26 oktober 1815 beiden aan de

In 1923 worden de gemeenten Waalre en Aalst samen gevoegd tot een nieuwe gemeente Waalre. In feite nog als gevolg hiervan wordt de gemeente einde 1940 benaderd door uitgeverij De Branding te De Bilt, die de gemeente wijst op het ontbreken van een gemeentewapen voor de nieuwe gemeente Waalre en aanbiedt een ontwerp te maken. Dit ontwerp komt er en wordt voorgelegd aan de Rijksarchivaris. Het uiteindelijke ontwerp, dat door de gemeenteraad op 14 januari 1941 werd goedgekeurd, wordt door de Hoge Raad van Adel verworpen onder mededeling dat een meer 'passend' wapen zal worden verleend. Dit gebeurt tenslotte bij besluit van de waarnemend secretaris-generaal van het Departement van Algemene Zaken op 8 juli 1942 (no. 398) 'in oud en dwarsbalk van keel,

Gemeentewapen Waalre vanaf 1960

beladen met drie metletten van zilver, van boven vergezeld van eenen posthoorn van keel, beslagen van zilver en van onderen van een lelie van keel met afgesneden voet. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarden. De gemeente is met deze gang van zaken niet tevreden en protesteert. Het mag niet baten. Als in het begin der vijftig jaren de gemeente Valkenswaard succes heeft met het herstel van het 'oude' wapen, is dit voor Waalre reden een nieuwe poging te doen. Contact met de Hoge Raad van Adel leert echter dat aan wapenwijziging niet kan worden gedacht. Wel is men bereid de H. Willibrord als schildhouder te accepteren. Bij KB van 30 januari 1960 (no. 21) verdwijnt de kroon van het schild en gaat een gouden St. Willibrord als schildhouder achter het schild staan. De gemeente heeft nadien de heilige nog van voeten voorzien. De gemeente Waalre bezit een historisch onjuist doch fraai wapen. Nog fraaier zou het worden indien de heilige, die bijna dertien eeuwen met de Waalrese gemeenschap is verbonden, in natuurlijke kleuren zou worden uitgebeeld. J.Th.M. Melissen, Streekarchief Zuidoost-Brabant.

Wawwezeeje - wawwedeeje

Ân knûrte en knoefte
heb ik niet zô'n behoefte,
dè zal ik mèr, mee goei fesoen,
dur aánder mense laote doen.

BIJLAGE 1.

De gemeentevlag

Een gemeentevlag werd eerst bij besluit van de gemeenteraad van 20 maart 1963 vastgesteld.

Deze ziet er als volgt uit: drie horizontale banen in de verhouding 3 : 1 : 3, de bovenste brede baan lazuur (blauw), de onderste brede baan keel (rood), gescheiden door een smalle gouden (gele) baan. Goud en keel zijn de kleuren, die in het gemeentewapen het sterkst spreken. De blauwe baan herinnert aan het blazoen van de familie Van der Clusen, een niet-riddermatig geslacht, dat gedurende een drietal eeuwen een belangrijke rol in de geschiedenis van de gemeente Waalre heeft gespeeld. Op de blauwe baan in de hoek tegen de broek van de vlag is de eikel van Van der Clusen, gesteeld en gebladerd van goud met de steel omlaag, opgenomen, dit als herinnering aan beide vroegere gemeentewapens.

Het gemeentewapen

Bij de annexatie van de gemeenten Aalst en Waalre, op 1 januari 1923, werd geen nieuw gemeentewapen vastgesteld, doch het uit 1815 daterende wapen van de voormalige gemeente Waalre bleef in gebruik.

Op verzoek van de gemeenteraad om een nieuw gemeentewapen, waarin naar de mening van dit college de vereniging van beide voormalige gemeenten tot uitdrukking diende te komen, werd in 1942 door de waarnemende sekretaris-generaal van het departement van Algemene Zaken een nieuw gemeentewapen verleend.

Het wapen, in gouden kleur, was samengesteld uit de familiewapens van een aantal adellijke geslachten, welke een rol hebben gespeeld in de geschiedenis van Waalre en omgeving.

Van het geslacht Van Horne werd de posthoorn in het nieuwe gemeentewapen opgenomen (overgenomen van het wapen van de voormalige gemeente Aalst), terwijl drie merletten en een lelie met afgesneden voet herinnerden aan resp. de families Van Cuyk en Van Rotselaer.

Boven het wapen bevond zich een gouden kroon.

Met de wens van de gemeenteraad om de figuur van St. Willibrord ook in het wapen op te nemen werd geen rekening gehouden. De teleurstelling hierover was groot. Reeds op het oudst bekende schepenzegel van de dingbank van Waalre kwam de beeltenis van St. Willibrord voor, terwijl deze ook in het uit 1815 daterende wapen van de voormalige gemeente Waalre was opgenomen.

Het verleende wapen werd voorlopig niet in gebruik genomen en gunstiger tijden werden afgewacht om op deze zaak terug te kunnen komen.

Bij Koninklijk besluit van 30 januari 1960 werd op dringend verzoek van de gemeenteraad het uit 1942 daterende gemeentewapen gewijzigd.

De kroon boven het wapen verviel en St. Willibrord werd als schildhouder achter het wapen geplaatst.

De beschrijving van het huidige gemeentewapen luidt als volgt:

„In goud een dwarsbalk van keel (is rood), beladen met drie merletten van zilver, van boven vergezeld van een posthoorn van keel, beslagen met zilver en van onderen van een lelie van keel met afgesneden voet.

Het schild met de rechterhand vastgehouden door de daar achter geplaatste figuur van de Heilige Willibrord, gekleed met sibe en kazuivel, gedekt met een bisschopsmijter en houdende in de linkerhand de kromstaf, alles van goud.”

Wij **J**uliana, bij de gratie Gods,
Koningin der Nederlanden,
Prinses van Oranje-Nassau, enz, enz, enz.

30 januari 1960

No. 21

Op de voordracht van Onze Minister van
Binnenlandse Zaken
van 26 januari 1960, no. 28636, Directie Binnenlands
Bestuur, Afdeling Bestuurszaken, Bureau Kabinetszaken;
Gezien het verzoek van Burgemeester en Wet-
houders van Waalre d.d. 20 november 1959, no. 2559,
tot wijziging van het wapen dier gemeente;

G e l e t o p het besluit van de Soevereine
Vorst van 24 december 1814, no. 32, en het Koninklijk
besluit van 23 april 1919, Stb. no. 181;
De Hoge Raad van Adel gehoord;

HEBBEN GOEDGEVONDEN EN VERSTAAN:

met intrekking van het besluit van de waarnemend
Secretaris-Generaal van het Departement van Algemene
Zaken van 8 juli 1942, Afdeling II, no. 398, aan de
gemeente Waalre een wapen te verlenen, waarvan de be-
schrijving luidt als volgt:

"In goud een dwarsbalk van keel, beladen met
drie merletten van zilver, van boven vergezeld van een
posthoorn van keel, beslagen van zilver en van onderen
van een lelie van keel met afgesneden voet.

Het schild met de rechterhand vastgehouden
door de daarachter geplaatste figuur van de Heilige
Willibrord, gekleed met albe en kazuivel, gedekt met
een bisschopsmijter en houdende in de linkerhand de
kromstaf, alles van goud".

Onze Minister van Binnenlandse Zaken is belast
met de uitvoering van dit besluit.

Soestdijk, 30 januari 1960
(get.) J U L I A N A

DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN,
(get.) E.H. TOXOPEUS

Overeenkomstig het oorspronkelijke,
DE SECRETARIS-GENERAAL VAN HET
MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN,

f55-
15/3

DE HOGE RAAD VAN ADEL,

Gelet op het Koninklijk besluit van 30 januari 1960, No. 21,

VERKLAART,

dat daarbij aan de gemeente *Waalre* verleend is het
onderstaande wapen,

waarvan de beschrijving luidt als volgt:

In goud een dwarsbalk van keel, beladen met drie merletten van zilver, van boven vergezeld van een posthoorn van keel, beslagen van zilver en van onderen van een lelie van keel met afgesneden voet.

Het schild met de rechterhand vastgehouden door de daarachter geplaatste figuur van de Heilige Willibrord, gekleed met albe en karuivel, gedekt met een bisschopsmijter en houdende in de linkerhand de kromstaf, alles van goud.

Gedaan te 'S-GRAVENHAGE, 15 maart 1960.

DE HOGE RAAD VAN ADEL,

M. J. van der Meer

Voorzitter

H. van der Meer Secretaris

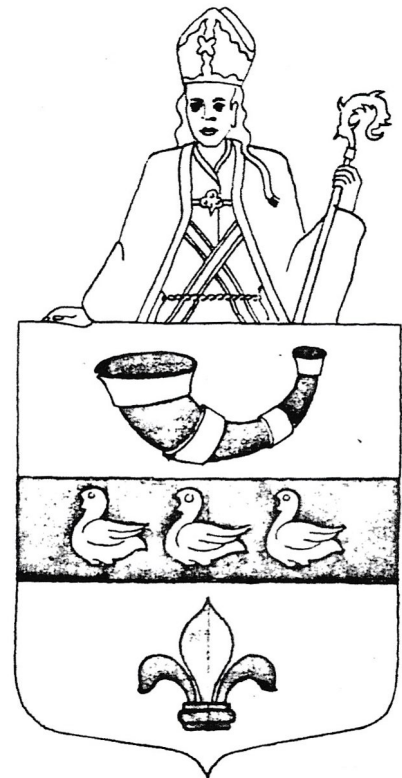
NAMEN DER STEDEN,
ALS MEDE DER
HEERLIJKHEDEN
EN
CORPORATIEN.

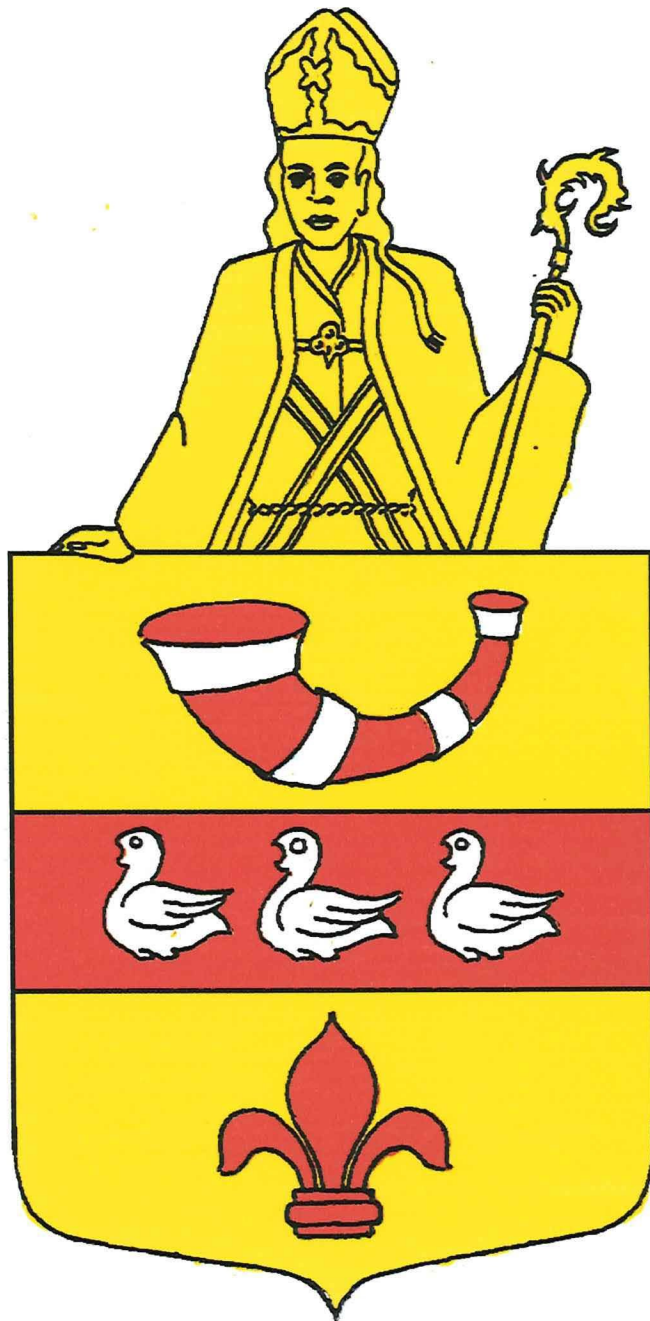
AFTEKENING
VAN HET
WAPEN.

*Waalre 30, Jan. 1960 No. 21. Dipl.
15 maart 1960*

*In goud een dwarsbalk van keel,
beladen met drie merletten van
zilver, van boven vergezeld van
een posthoorn van keel, beslagen
van zilver en van onderen
van een lolie van keel met
afgesneden voet.*

*Het schild met de rechter-
hand vastgehouden door de
daarachter geplaatste figuur
van de Heilige Willibrord,
gekleed met albe en kuzuivel,
gedekt met een bisschops-
mijter en houende in de
linkerhand de kromstaf,
alles van goud.*

zwart

Woolre

